

TURINYS

	Įvadas	9
1 SKYRIUS.	Kovos dėl valdžios metai	13
2 SKYRIUS.	Ein Reich, Ein Volk, Ein Führer!	30
3 SKYRIUS.	Traukiniai ir automobiliai	49
4 SKYRIUS.	„Erelio gūžta“	82
5 SKYRIUS.	Fiurerio eskadrilė	96
6 SKYRIUS.	„Erelio lizdas“	113
7 SKYRIUS.	„Vilko irštva“	142
8 SKYRIUS.	Vidaus priešai	165
9 SKYRIUS.	„Valkirija“	185
10 SKYRIUS.	Šimtmečio audra	206
11 SKYRIUS.	Erelių skrydis	227
1 PRIEDAS.	Vokietijos karininkų laipsniai	250
2 PRIEDAS.	1945 m. balandžio 30 d. Berlyno fiurerio bunkeryje buvę asmenys	251
	Nuorodos	254
	Bibliografija	265

IO SKYRIUS

Šimtmečio audra

Berlynas liks vokiečių, Viena vėl bus vokiška, o Europa niekada neatiteks rusams.

Fiurerio proklamacija, 1945 m. balandžio 15 d.

Visur palei Oderio ir Neisės upes buvo girdėti sovietų pabūklų griausmas. 1945 m. balandžio 16 d. prasidėjo paskutinis Hitlerio Vokietijos dramos veiksmas. Sovietų maršalai Georgijus Žukovas ir Ivanas Konevas prieš išsekusias vokiečių 9-ąją armiją ir 4-ąją tankų armiją, kurią sudarė vos 400 tūkst. karių, pasiuntė 1,1 mln. kareivių ir tūkstančius tankų.¹ Paskutinis barjeras, trukdantis pasiekti Berlyną, buvo Zėlovo (*Seelow*) aukštumos – stačių kalvų ruožas už Oderio. Jei Raudonoji armija pajėgtų prasiskinti kelią pro gynybos linijas, paskubomis įrengtas pastarosiomis panikos savaitėmis, praktiškai niekas nesutrukdytų jai pasiekti Berlyno priemiesčių. Stalinas buvo nusitaikęs į reicho sostinę ir pasiryžęs ją užimti pirmiau, negu tai padarys britai ar amerikiečiai. Jis taip pat norėjo sučiupti Adolfą Hitlerį, leidžiantį dienas paskutinėje savo būstinėje – fiurerio bunkeryje.

Hitleris iš Rytų Prūsijos į Berlyną atvyko 1944 m. lapkričio 20 d. Į Rytų frontą jis daugiau negrįžo, nes iš tiesų pats Rytų frontas sparčiai artėjo prie nuniokotos jo sostinės. Tuo metu dar niekas nežinojo, kad Hitleris į „Vilko irštvą“ daugiau negrįš. „Atsižvelgdamas į

dabartinę situaciją Rytų fronte“², generolas feldmaršalas Wilhelmas Keitelis įsakė pradėti „Vilko irštvos“ sunaikinimo parengiamuosius darbus, kad Rastenburgo kompleksas nepatektų į sovietų rankas. Gavus įsakymą, „Vilko irštva“ būtų sunaikinta per dvidešimt keturias valandas. Šios operacijos slaptažodis buvo „Inselsprung“. Gruodžio 4 d. Keitelis įsakė iki kito atskiro pranešimo „Vilko irštva“ ir Vermachto būstinę „Mauerwald“ tinkamai prižiūrėti, bet 1945 m. sausį, kai sovietai įsiveržė į Rytų Prūsiją, duotas nurodymas viską sunaikinti. Kariuomenės inžinieriai pradėjo sprogdinti „Vilko irštva“. Kai čia įsiveržė Raudonoji armija, visas kompleksas, įskaitant fiurerio bunkerį, buvo sunaikintas.

Hitleriui Berlyne buvo gerokai pavojingiau nei savo ramioje miško būstinėje. Čia jis tiesiogiai susidūrė su karo tikrove. Miestą dieną ir naktį bombardavo Jungtinių Valstijų ir britų karinės oro pajėgos, todėl jis buvo smarkiai apgriautas. Nors elektra ir komunalinės paslaugos vis dar teikiamos, Berlyno gyventojai buvo priversti nuolat slapstytis nuo Sąjungininkų bombardavimų. Dėl antskrydžių kentėjo visa Vokietija. Su žeme lyginti miestas po miesto, naikinti keliai, geležinkelių linijos.

Gruodžio 11 d. Hitleris su svita persikėlė į savo Vakaruose esančią būstinę – netoli Cygenbergo buvusią „Erelio gūžtą“ (*Adlershorst*), kad galėtų vadovauti artėjančiai Ardėnų operacijai (žr. 4 skyrių). Nors kartais pavykdavo netikėtai kirsti Sąjungininkams ir iškovoti pergalių, 1945 m. sausio 25 d. puolimui pradėjo trūkti amunicijos, todėl daug karių ir išteklių netekę vokiečiai buvo priversti užimti gynybos pozicijas.

Pripažinęs neišvengiamą Vokietijos puolimo Vakaruose žlugimą, sausio 16 d. prislėgtas Hitleris asmeniniu traukiniu grįžo į Berlyną. Esama liudijimų, kad, ilgam sąstatui riedant per suniokotą sostinę, fiureris iš savo „Pullman“ vagono nustebeęs ir giliu liūdesiu žvelgė į jį pasitinkančius niūrius vaizdus.³ 9.40 val., atvykęs į Griunvaldo (*Grunewald*) stotį, Hitleris paskutinį kartą išlipo iš savo traukinio ir šarvuotuoju mersedesu pasiekė Reicho kanceliariją. Važiuodamas matė

A. Hitlerio darbo kabinetas Naujojoje reicho kanceliarijoje.

bombų sugriautus kelius, šalia jų stūksantys bestogiai pastatai ir parduotuvių liekanos nebyliai liudijo galutinį Trečiojo reicho žlugimą.

10.00 val. Hitleris atvyko į Naująją reicho kanceliariją, o po valandos priėmė generolą pulkininką Heinzą Guderianą, pateikusį niūrų raportą apie numatomą sovietų puolimą. Vidurdienį Hitleris įteikė apdovanojimą SS grupenfiureriui Krugerui, 40 minučių pietavo, tada armijų grupės „Šiaurė“ vyriausiajam vadui generolui pulkininkui Ferdinandui Schörneriui įteikė Riterio kryžių su deimantais. Po pietų žiūrėjo savaitės kroniką.⁴

Vos po dviejų dienų prasidėjo milžiniškas Raudonosios armijos žiemos puolimas. Sausio pabaigoje sovietus nuo Berlyno skyrė tik 100 km. Iki vasario Hitleris ir toliau gyveno savo apartamentuose Senojoje reicho kanceliarijoje, bet miegoti leisdavosi į fiurerio bunkerį. Iki 1945 m. kovo vidurio ir toliau valgė Naujojoje reicho kanceliarijoje, rengė karo padėties aptarimus ten esančiame milžiniškame

savo kabinete. Iš didžiosios galerijos, už Hitlerio kabineto pašalinti gobelenai ir kiti meno kūriniai. Siekta apsaugoti nuo bombardavimų. Nors Hitleris iš savo bunkerio vis dar pakildavo į abi kanceliarijas ir naudojosi jų patalpomis, neišeidavo į išorę, todėl nematė, kiek žalos šiems dviem pastatams padarė britų ir amerikiečių bombos. Į susitikimus Reicho kanceliarijoje atvykę štabo karininkai, turėjo eiti ilgais aplinkiniais koridoriais, nes artimesnis kelias dažnai būdavo užverstas nuolaužomis.⁵ Netrukus Reicho kanceliarijas pradėjo apšaudyti ir Raudonosios armijos artilerija.

Vakarų sąjungininkai manė, kad Hitleris vis dar „Erelio gūžtoje“ – savo būstinėje po Kransbergo pilimi, – ir nusprendė mėginti jį nužudyti. Nors Hitlerio ten nebuvo jau du mėnesius, kovo 19 d. „P-51 Mustang“ naikintuvų eskadrilė surengė į Kransbergo pilį ir aplinkinę teritoriją nutaikytą išpuolį – numetė ardomųjų ir padegamųjų bombų, kurios prazudė dešimt civilių, smarkiai pažeidė pilį bei aplinkinius pastatus. Tą dieną, kai įvyko antskrydis, „Erelio gūžta“ vis dar oficialiai vertinta kaip fiurerio būstinė. Likus savaitei iki oro atakos, kovo 11 d., į pilį su gausiu personalu įsikraustė naujai paskirtas Vakarų fronto vyriausiasis vadas generolas feldmaršalas Albertas Kesselringas. Jis nedelsdamas įsakė iš pilies pašalinti visus dokumentus su slapta informacija, šifravimo mašinas, tada su personalu persikėlė į 3-įjį pastatą (*Haus III*) – OKW vadovybei skirtą pastatą „Erelio gūžtoje“. Kesselringas ir jo personalas per 45 minučių trukmės amerikiečių antskrydį nenukentėjo.

Kovo 28 d. JAV pajėgas nuo „Erelio gūžtos“ skyrė tik 19 km. Kesselringas nurodė visiems būstinės civiliams darbuotojams ir kariškių šeimoms evakuotis likusiomis transporto priemonėmis, o tada įsakė susprogdinti „Erelio gūžtos“ kompleksą. Tai padaryti pavyko tik iš dalies. Amerikiečiai rado sudegusių fiurerio bunkerio ir kelių kitų pastatų liekanų, tačiau kiti du buvo beveik nenukentėję. Pirmasis – 5-asis pastatas (*Haus V*), arba „spaudos namas“ (*Pressehaus*), kuriuo naudojosi Goebbelso propagandos ministerija.

Antrasis buvo didžiausias visame komplekse – 7-asis pastatas (*Haus VII*), vadinamasis „sargybos namas“ (*Wachhaus*) su ilgais betoniniais tuneliais, tiesiogiai jungiančiais jį su pilimi.

Berlyne Reicho kanceliarijos pastatą saugoti darėsi vis sudėtingiau, nes bombos sunaikino perimetro sienas ir tvoras. Neįmanoma sargybiniais apstatyti visos teritorijos, todėl į kompleksą vis dažniau įsigaudavo nuo savo padalinių atitrūkę kariai ar civiliai. Ypač kilus chaosui dėl artėjančios Raudonosios armijos. Nepaisant to, į pasitarimus kviečiami karininkai vis tiek kruopščiai tikrinti. Kartais tai buvo daroma vos išlipus jiems iš savo automobilių.

SS palydos komanda ir RSD sutikrindavo besilankančių generolų ir jų adjutantų pavardes su žurnale įrašytomis. Visuose pirmo aukšto koridoriuose ir praėjimuose, vedančiuose į Hitlerio kabinetą, SS palydos komandos sargybiniai nuolatos stabdė visus lankytojus ir, nepaisydami rango, tikrino tapatybes. Ilga galerija link Hitlerio kabineto einantys asmenys dar kartą būdavo patikrinami. Visi lankytojai turėjo esesininkams atiduoti savo ginklus, šie juos surašydavo. Tada būdavo atidžiai apieškomi karininkų portfeliai, ar juose nėra sprogmenų, ginklų. Tačiau, kitaip nei „Vilko irštvoje“, pačių lankytojų neapieškodavo, ir tai buvo akivaizdi saugumo sistemos klaida. Juk potencialus žudikas būtų galėjęs po drabužiais turėti paslėptą nedidelį šaunamąjį ginklą, peilį ar sprogstamąjį užtaisą, kaip tai buvo padarę keli jauni karininkai.⁶

Visi tinkamai apieškoti ir gavę leidimą patekti pas fiurerį lankytojai atsidurdavo Hitlerio kabineto prieškambarėje. Čia galėjo pasivaikinti gaiviaisiais gėrimais. Netrukus pasirodęs SS šturmbanfiureris Ottas Günschė kvietė vyresniųjų karininkų adjutantus įeiti į fiurerio kabinetą ir ant milžiniško stalo marmuriniu stalviršiu išdėlioti žemėlapius, ataskaitas, kitus pasitarimo dokumentus. Tada adjutantai grįžo į prieškambarį ir laukė, kol bus priimti vyresnieji karininkai. Vis dar laikytasi taisyklės jaunesniųjų karininkų į fiurerio pasitarimus neleisti.

Tada pasirodydavo penkiasdešimtmetis Hitlerio vyresnysis adjutantas generolas leitenantas Vilhelmas Burgdorfas, kuris šias pareigas perėmė po pėstininkų generolo Rudolfo Schmundo mirties nuo žaizdų, patirtų per sprogimą „Vilko irštvoje“. Pasitarimo dalyviai būdavo pakviečiami į fiurerio kabinetą, netrukus pasirodydavo ir pats Hitleris. Būtent Burgdorfas, vienas iš mažakalbių Hitlerio vidinio rato karininkų, įtikino Erwiną Rommelį nusižudyti, užuot stojus prieš teismą dėl prisidėjimo prie sąmokslu. Naciai Burgdorfą vertino kaip režimui visiškai lojalų karininką, o kariuomenėje jis niekintas.

Prieš išeidami iš Reicho kanceliarijos, generolai ir jų adjutantai turėjo pereiti tuos pačius patikros punktus, kur sargybiniai keliskart tikrino jų dokumentus.

Dėl nuolatinių bombardavimų ir pavojaus signalų 1945 m. kovo viduryje Hitleris nusprendė persikelti po žeme – į fiurerio bunkerį, įrengtą po Senosios reichs kanceliarijos sodu. Šis fiurerio bunkeris puikiai saugojo nuo bombų, tačiau vadavietei visiškai netiko. Jame nepakako vietos personalui ir pasitarimuose besilankantiems generolams. Daugelis tų, kuriems paskutinėmis karo savaitėmis teko lankytis bunkeryje, apibūdino jį kaip prasmirdusią skylę žemėje arba „betoninį karstą“.

A. Hitleris ir O. Günshé.

Bunkeryje buvo karšta, tvanku, įrengta tik tai, kas būtinausia. Berlyno fiurerio bunkerio net iš tolo negalima lyginti su milžinišku „Vilko irštvos“ kompleksu ar „Erelio gūžta“ – pagrindine Hitlerio būstine Vakarų fronte. Šis bunkeris buvo suprojektuotas tik kaip laikina slėptuvė nuo antskrydžių.

Daugelis Hitleriui artimų žmonių vylėsi, kad, dar prieš sovietams apsupant miestą, fiureris pasitrauks iš Berlyno. Raudonajai armijai artinantis prie Vokietijos sostinės, Hitlerio asmeninis pilotas Hansas Bauras, kurį fiureris 1945 m. sausio 30 d. pakėlė į SS grupenfiurerius, karštligiškai stengėsi išsaugoti bent vieną fiurerio eskadrilės lėktuvą. Juo būtų galima evakuoti Hitlerį į Bavariją. Pekinge netoli Pasau (Žemutinėje Bavarijoje) laukė naujutėlaitis lėktuvas, skirtas tik Hitleriui ir puikiai tikęs sprukti iš Tūkstantmečio reicho griuvėsių.

1943 m. lapkričio 26 d. Hitleris dalyvavo Įsruityje (*Insterburg*, dab. Černiachovskas, Kaliningrado sritis), Rytų Prūsijoje, vykusioje naujų Liuftvafės lėktuvų parodoje. Vienas ypač patraukė jo dėmesį. Ilgiems nuotoliams skirtas patrulinis milžinas „Junkers Ju 290“ buvo kartu ir sunkusis bombonešis, kurį vietoje lėtesnio ir mažesnio kondoro Liuftvafė pradėjo gaminti 1942 metais. Ju 290 igulą sudarė devyni asmenys, orlaivis 28,64 m ilgio, sparnų plotis – 42 m. Maksimalus greitis 440 km/val., nuskrusti galėjo 6 150 km, o maksimalus aukštis – 6 000 m. Hitleris paprašė Goringo vieną iš šių lėktuvų perduoti fiurerio oro eskadrilei asmeniniam naudojimui. Ju 290 kelis kartus per Arkties vandenyną ir Mandžiūriją sėkmingai pasiekė Japoniją, taip pat atliko patruliavimo užduotis virš Steingrado ir Tunise.

Hitlerio eskadrilei skirtas žvalgybinis lėktuvas buvo iš esmės per-tvarkytas. Šiam Ju 290A-7 suteiktas kodinis pavadinimas KR+LW. Hitleriui skirtą keleivių kabiną saugojo 12 mm storio šarvas ir 50 mm storio neperšaukiamas stiklas. Kaip ir fiurerio pagrindiniame kondore, šiame įrengtas parašutinis krėslas ir evakavimo liukas.

Hitlerio lėktuvas naudoti buvo parengtas 1945 m. vasarį, kaip tik tuo metu, kai situacija Berlyne labai suprastėjo. Baurui pavyko apsilankyti Pekinge ir atlikti bandomąjį skrydį. Jei Hitleris ir Eva Braun būtų norėję išvengti mirties ar nelaisvės, būtent šis Ju 290 būtų buvęs jų išsigelbėjimas. Juo būtų buvę galima nuskristi pakankamai toli, pasiekti neutralią šalį, pavyzdžiui, Ispaniją. Bauras rengėsi tam ką vadino „paskutine gelbėjimo misija“. Daugelis manė: net jei Hitleris nepaliks Vokietijos, bent jau pasitrauks į Berchtesgadeną ir iš ten vadovaus karo veiksmams. Ir vis dėlto fiureris neketino apleisti Berlyno ir karo veiksmams toliau vadovavo iš likusios nesugriautos Reicho kanceliarijos dalies bei fiurerio bunkerio. Bauras tiesiog nežinojo ko griebtis ir vis labiau jaudinosi dėl fiurerio oro eskadrilės lėktuvų saugumo.

Fiurerio bunkeris išaugo iš slėptuvių, 1935 m. įrengtų po Reicho kanceliarija, Vilhelmo ir Foso gatvėse. 1939 m. vasarį baigtame

Fiurerio bunkerio Berlyne antžeminė dalis. Pokario nuotrauka.

statyti Naujosios reicho kanceliarijos komplekse taip pat buvo įrengta daugiau slėptuvių. Viena jų vadinta „viršutiniu bunkeriu“ (*Vorbunker*). 1935 m. architektas Leonhardas Gallas pateikė pokylių ir priėmimo salių priestato Senojoje reicho kanceliarijoje planus. 1936 m. baigto statyti „viršutinio bunkerio“ stogas 1,6 m storio, ant storų sienų iš dalies laikėsi virš bunkerio erdvios priėmimo salės svoris.⁷

Į „viršutinį bunkerį“ įrengti du įėjimai. Vienas iš Užsienio reikalų ministerijos sodo, kitas – iš Naujosios reicho kanceliarijos. Abu vedė prie sutvirtintų plieninių, dujoms nepralaidžių durų, pro kurias buvo galima patekti į keletą nedidelių patalpų. Kairėje buvo vandens atsargų ir šildymo sistemos patalpa, dešinėje – ventiliavimo įrangos patalpa. Toliau buvo vidurinė valgymo zona su virtuve kairėje, kur Hitlerio virėja ir dietologė *frau* Constanze'a Manziarly ruošdavo fiureriui maistą. Ten buvo ir nemažas rinktinio vyno sandėlis. Į dešinę nuo valgymo zonos – personalo ir sargybinių patalpos. Toliau pasitarimų kambarys, o kairėje – dvi patalpos, kuriose iš pradžių gyveno Hitlerio gydytojas dr. Theodoras Morellis, o po jo mirties 1945 m. balandį – dr. Goebbelso žmona Magda su šešiais mažais vaikais. Į dešinę nuo pasitarimų kambario buvo patalpa, skirta svečiams, du sandėliukai ir laiptai, sukantys į dešinę ir jungiantys su fiurerio bunkeriu, įrengtu 2,5 m žemiau už „viršutinį bunkerį“. Fiurerio bunkerį nuo „viršutinio bunkerio“ buvo galima atskirti uždariant plienines duris. Visus įėjimus ir išėjimus saugojo SS.

Fiurerio bunkeris, dar vadinamas „žemutiniu bunkeriu“, buvo suręstas 1942–1943 m., 8,5 m gylyje po Senosios reicho kanceliarijos sodu per 120 m į šiaurę nuo Naujosios kanceliarijos. Jo statyba atsiėjo 1,4 mln. reichsmarkių. Bunkeris buvo pakankamai giliai, kad atlaikytų amerikiečių ir britų didžiausių bombų smūgius.

Fiurerio bunkerio projektą, Alberto Speero prižiūrimas, sukūrė architektų biuras „Hochtief“. Tai vienas iš maždaug dvidešimt bunkerių ir slėptuvių nuo bombų Reicho kanceliarijos teritorijoje, kuriais naudojosi Hitlerio vidinis ratas, asmens sargybiniai ir

kariuomenės vadai. Vykstant mūšiui dėl Berlyno, daugelis rūsių aplink Reicho kanceliariją stūksančiuose pastatuose naudoti kaip papildomos slėptuvės.

Fiurerio bunkerio rimtas trūkumas – kiaurą parą veikiantys vėdinimo ventiliatoriai skleidė didelį triukšmą, dėl pakilusių Berlyno gruntinių vandenų ant sienų kaupėsi drėgmė.

Į fiurerio bunkerį įeiti buvo galima per „priešakinį bunkerį“, nulipus L formos laiptais, vedančiais prie saugomų durų, pro kurias patenkama į ilgą koridorių. Jame budinčios RSD ir SS palydos komandos, prieš įleidamos lankytojus į tikrąjį fiurerio bunkerį, kruopščiai patikrindavo dokumentus. Įeiti reikėjo pro plienines duris nelaidžias duris, įstatytas 2,2 m apsauginėje bunkerio sienoje. Fiurerio bunkerį į dvi dalis dalijo centrinis koridorius, kurio tolimajame gale buvo avarinio išėjimo laiptai, vedantys į paviršių Reicho kanceliarijos sode. Šis koridorius padalytas į dvi ilgas patalpas. Įėjus į fiurerio bunkerį, pirmiausia patenkama į koridorių. Durys kairėje vedė į tualetus ir elektros jungiklių kambarį. Tualetai sujungti su vonios ir persirengimo kambariais. Evos Braun kambarys buvo į dešinę nuo vonios kambario. Iš vonios kambario patenkama tiesiai į Hitlerio svetainę. Į dešinę nuo šio kambario buvo Hitlerio kabinetas, kurio pagrindinis akcentas – milžiniškas karaliaus Frydricho Didžiojo paveikslas, į kurį Hitleris ilgai spoksojavo, kai sovietai mėgino prasimušti į Berlyno priemiesčius. Fiureris tikėjosi paskutiniu didingu karo veiksmu atmušti bolševikų ordas. Hitlerio svetainę su miegamuoju jungė praėjimas. Durys į dešinę nuo Hitlerio kabineto vedė atgal į centrinį koridorių, ši jo dalis buvo vadinama pasitarimų kambariu. Paskutinės trys fiurerio bunkerio patalpos nebuvo sujungtos su Hitlerio kambariais. Juose įrengta žemėlapių patalpa, kur paskutinėmis karo savaitėmis vyko daugelis fiurerio susitikimų ir konferencijų, taip pat rūbinė ir ventiliacijos kambarys.

Kairiojoje fiurerio bunkerio pusėje buvo kelios patalpos. Pirmoji, einant nuo „aukštesniojo bunkerio“ pusės link avarinio išėjimo į Reicho kanceliarijos sodą, – generatoriaus ir ventiliacijos įrenginių